

FATABUREN

Nordiska museets och Skansens årsbok

FATABUREN

NORDISKA MUSEETS OCH
SKANSENS ÅRSBOK

1964

Redaktion:

GÖSTA BERG · SAM OWEN JANSSON

MARSHALL LAGERQUIST

Redaktör: Marshall Lagerquist

Omslagets färgbild visar det halländska julbordet, som traditionellt står dukat under helgen i Oktorpsgårdens ryggåstuga på Skansen. Se Kerstin Sjöqvists uppsats Kulturbistorisk jul på Skansen i denna årsbok.

Das Umschlagbild zeigt eine rekonstruierte alte Weihnachtstafel aus der Provinz Halland in Südwestschweden. Zu jedem Weihnachtsfest wird diese Tafel in dem Rauchstubenhaus des halländischen Oktorpshofes, welcher im Jahre 1896 im Freilichtmuseum Skansen wiedererrichtet wurde, gedeckt. Siehe den Aufsatz Kulturgeschichtliches Weihnachtsfest auf Skansen von Kerstin Sjöqvist in diesem Jahrbuch.

Tryckt hos Boktryckeri Aktiebolaget Thule, Stockholm 1964
Klichéerna från Grohmann & Eichelberg AB, Stockholm

UNDERSÖKNING AV SKÅNSK HERRGÅRDSKULTUR

Högreståndsavdelningens undersökningar har under de senaste tre åren även varit inriktade på att komplettera materialet från Skåne, där tidigare endast sporadiska undersökningar gjorts. En systematisk inventering har påbörjats av alla de skånska herrgårdar, från vilka museet förut saknat material eller endast ägt otillfredsställande sådant. Personlig anknytning till landskapet har i hög grad underlättat detta arbete, som huvudsakligen utförts av undertecknad och fil.kand. Reine Unnerbäck. Sålunda är t.ex. Vittskövle slott och gods en rik kulturhistorisk källa att ösa ur sett från undersökningens alla aspekter: arkitektur, inredningar, möbler, arkiv, traditionsuppteckningar, godsbildning, arbetsmiljö. Dessutom är slottet ett för undersökningens deltagare generöst upplåtet "högkvarter", välplacerat med tanke på att hela Kristianstadtrakten lätt kan nås. Som i allt fältarbete visar det sig vara ovärderligt med personliga relationer, när det gäller att få medgivande att angripa nya mål. Det är ju ofrånkomligt, att man åsamkar en hel del besvär för de berörda gårdarnas innehavare, när man kommer frågvis och vetgirig med kameran i beredskap för minsta vrå av intresse inom- och utomhus. Det är därför synnerligen glädjande att kunna konstatera det stora intresse, den hjälpsamhet och gästfrihet som överallt mött undersökningen. Och inte bara detta att respektive ägare ställer sina hem och sina kunskaper till förfogande, de ger även goda uppslag beträffande undersökningsobjekt i grannskapet eller släktkretsen och förmedlar beredvilligt nya kontakter.

Ännu så länge är det bara en del av Kristianstadstraktens gårdar som besökts, några enstaka i Ystadtrakten samt några kring Landskrona och Hälsingborg. Verkligt grundlig genomforskning med flera dagars arbete på samma ställe kan undersökningen tyvärr endast ägna sig åt i några enstaka fall, såsom Hovdala, Vittskövle och Ovesholm, det sistnämnda i samarbete med landsantikvarien i Kristianstads län Sven E. Noreen. Märkligare ting, som mera ingående undersökts under medverkan av förste intendenten

Erik Andrén, är t.ex. de på senare tid framtagna målade 1600-talstaken på Vrams-Gunnarstorp, de skickligt rengjorda väggmålingarna i matsalen på Knutstorp samt de färgrika franska tapeterna med figurscener på Rydebäck och Hovdala och i villan på Vrams-Gunnarstorp. En liknande fransk tapet men helt i grisaille beklädde en gång Villa Désirée vid Ramlösa brunn, vilken inreddes till drottning Désirée, som gärna vistades vid Ramlösa; denna drottningens villa blev med tiden så fuktskadad, att den ej kunde repareras utan måste rivas, men en del av tapeterna kunde räddas och pryder nu en salong i stora hotellbyggnaden.

Gårdsarkiven försummas givetvis icke vid herrgårdsundersökningar och det händer ju att dessa innehåller ytterst intressanta räkenskaper, som daterar byggnader eller inredningar eller avslöjar namnen på där verksamma konstnärer och hantverkare. Äldre inventarieförteckningar kan ge en fyllig bild av gångna tiders möblering, rumsbenämningar, textilförråd och husgeråd m.m. Arkitekturritningar av största intresse träffar man ibland på liksom äldre kartor, som kan ge bidrag till godsbildningens historia eller bebyggelsens olika faser. Fortifikationsofficerarnas verksamhet som arkitekter även på det civila området har väl sällan lämnat efter sig så rika resultat som den Råberg-Mannerskantzska ritningssamlingen på Värnanäs i Kalmar län, men i släktkretsar i Skåne har majoren friherre Nils Gyllenstierna (1710—1791) från Bjersgård varit verksam på bl.a. sin hustrus fädernegård Hovdala, och friherre Adolf Fredrik Barnekow (1744—1787) från Vittskövle har utfört ett stort antal ritningar både till Vittskövle och övriga Barnekowska gårdar, såsom Sinclairholm och Sörbytorp, samt till det egna Björnstorp och systemen Ulrica Thotts Skabersjö och Roslätt. Talrika är de ritningar, som vid undersökningarna lånats till museet för avfotografering.

Pennteckningar och akvareller med motiv från gångna tiders herrgårdsliv har vid flera tillfällen lånats in, även om det hör till sällsyntheterna att träffa på en så omfångsrik samling som den hos de nu bortgångna syskonen Stina och Jochum Beck-Friis på Norra Lindved från deras barndomshem Börringekloster (se Fataburen 1938, sid. 149) och numera förvarad på sistnämnda ställe.

Det är heller inte varje år man träffar på en serie av förut okända Sergelteckningar, vilka fanns inhäftade i en handskrift om Gustaf IV Adolfs resa till S:t Petersburg år 1796, speritningar, riktade mot kungens följeslagare, den allmänt avskydde Gustaf Adolf Reuterholm, och som påträffades i en arkivkista på Trolleholm (publicerade i Bellmansstudier 1954).

På vinden till den yngsta av Hovdala slotts tre längor, uppförd år 1805, påträffades en fullständig gymnastiksal, som Per Henrik Ling själv varit med om att anordna åt den nuvarande ägarens farfars farfar, majoren Casper Ehrenborg. En ribbstol, lodlina, trapets och "häst" finns här, och av gymnastikexperter anses denna gymnastiksal vara den äldsta bevarade i landet. Den har tillkommit under de år, som den 1805 utnämnde fäktmästaren vid akademien i Lund använde sina sommarferier till att göra propaganda för sitt nya gymnastiksystem genom anordnandet av kurser, bl.a. i Malmö och Kristianstad, liksom han även 1810 höll en demonstration på Ljungbyhed inför ett militärt auditorium. Den muntliga traditionen inom familjen Ehrenborg förmäler att farfars farfar och hans bröder var goda vänner med Ling och med förkärlek kommenderade manliga familjemedlemmar och gäster till gymnastik. Flera generationer unga Ehrenborgar har i Hovdalas gymnastiksal trimmats enligt Lings metoder. Men numera ser det ut som om denna detalj jämte allt övrigt av kulturhistoriskt intresse på det herostratiskt ryktbara, som skjutfält exproprierade Hovdala sakta men säkert går sin undergång till mötes, liksom redan trädgården sjunkit ned i djupaste förfall och byggnaderna endast ytterst nödtorftigt underhålls, för så vitt de inte redan ryckts ur sin rätta miljö. På Hovdalas fasta torn, ett av landets märkligaste byggnadsminnen från 1500-talet, som trotsat varje anfall i krigiska tider från både svenskar, danskar och snapphanar, började sten för sten falla för pansarregementets stridsvagnar, som dundrade genom portvalvet. Den gamla ägaren slog larm och riksantikvarieämbetet ingrep med förbud för bandfordon att komma de gamla murarna för nära. Staten är inte alltid den mönstergille vårdaren av våra gamla kulturminnen.

Brita Stjernswärd

Porttornet på Hovdala i Skåne, ett märkligt byggnadsminne från 1500-talet.

Summary

Manor houses in Skåne

Skåne, a Swedish province where there are many manor houses, has for some years been the main field for the museum's researches into life in Swedish manor houses. The buildings and their furnishings have been measured and photographed, notes have been made about their inhabitants' way of life and the conditions under which they work, and records have been searched to trace old inventories and bills incurred during the building. These researches have been made easier by the great interest displayed by the owners, but the author's studies of old records and her interviews have also been easier due to her own family connections within these circles.

The author mentions the interesting discovery of the country's oldest gymnasium, built about 1810 at Hovdala castle by Per Henrik Ling, the founder of Swedish gymnastics, and the discovery of previously unknown plans of many of the manor houses, which have revealed the names of several hitherto unknown architects.